

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 5. novembra 1856.

Očitna preskušnja

učencov krajskih kmetijskih šol bo jutro v četrtek, 6. dan t. m., dopoldne od devetih do poldne, popoldan pa od treh do šestih v učilnici c. k. kmetijske družbe na Poljanah v Ljubljani.

Gosp. udje kmetijske družbe, pa tudi vsak drug, komur je mar slišati, kaj se po novi osnovi kmetijskih učilnic učenci teh šol uče in nauče, so povabljeni naj pridejo poslušat.

Odbor c. k. kmetijske družbe v Ljubljani 1. listopada 1856.

Gospodarski pomenki.

(Dalje.)

Na prvo vprašanje: kaj zapopadajo v sebi? odgovorimo ob kratkem rekoč: Prebavljivi del vsakoršne živinske kerme ali piče obsega sploh zraven obilo vodenega 1. gnjilčne, 2. negnjilčne in 3. solne stvari. Na drobno pa ne bomo tukaj naštevati teh stvari, ker ni treba.

Na drugo vprašanje: kako se spremené v živinskem životu? rečemo sledeče: Mnogoverstno se preminja povžita kerna ali klaja v živinskem životu; sploh pa vendar moremo reči, da nazadnje pridemo tudi tū, kakor gori, na trojni razloček; napravljajo se namreč v živinskem životu: 1. zveze brez gnjilca, h katerim se šteje voda in ogelnokislina, in v tem, ko se omenjene stvari krojijo in zvezujejo, se dela posebno gorkota po životu in pa vlaga; skozi sopenje, kožno hlapienje in še po drugih potih pa jih meče život iz sebe. Dalje se k brezgnjilčnim zvezam šteje mast (loj in maslo) in pa sladkor (mlečni sladkor). — Drugo, kar se iz povžite klaje napravlja, so gnjilčne stvari, tū sem se šteje pred vsem krí, iz ktere se dela mesó, koža itd., potem pa se šteje tū sem tudi sirec (Käsestoff) in pa mnogi deli, iz katerih so dlaka (volna, šetine). — Tretje, kar se napravlja iz povžite klaje, so solne stvari, ktere se deloma že nahajajo v imenovanih gnjilčnih stvaréh (v kervi, siru in scavnici), deloma pa tudi z njimi pripomorejo k napravi kostí. Velik del izmed njih pa se pomeče tudi po blatu iz života.

Če to, kar smo povedali, le memogredé enmalo prevdarimo, bomo spoznali, da zunaj ogelnokislina in vode (vlage), ktere obé iz života bežite v podobi puhov in gazov, se vsi ostali obstojni deli kerme najdejo v naštetih životnih izdelkih (v kervi, mesu, kostéh itd.) in sicer v polni meri, le v drugačnih podobah.

Na tretje vprašanje: kakošni razločki so v teh premembah pri kravi, kakošni pri prešiču? pa odgovorimo: prebavljivi deli povžite kerme se enako preminjajo sicer v životu krave in prešiča, al razločki v tem, kar se iz povžite kerme v životu izdelata, so veliki.

Treba je, da v svoj lastni dobiček gospodar na te razločke pazi.

Krava, glejte! ne daje od sebe le blata in scavnice, temuč tudi mnogo mleka; prešič razun blata in scavnice ničesa ne zgubiva; vendar pa moramo mast za tretji prebavni izdelek vzeti, ne le zato, ker se ga veliko kakor ma-

sla pri kravi napraviti zamore, ampak tudi zato, ker pitanje prešičev ima ravno pglavitni namen, da se veliko masti v pitancu izdelata.

Svinska mast (slanina, špeh) pa je stvar brez gnjilca. Tedaj si moramo misliti, da v mast, čeravno se nareja s pripomočjo gnjilčnih stvari povžite piče, vendar nič gnjilčnih stvari ne pride. Kaj pa mar to uči? Kaj nek drugega kakor to, da večidel vsi gnjilčni deli, ki jih prešič v piči povžije, grejo v blato in scavnico svinsko; le malo teh gnjilčnih delov gré v krí, mesó in druge dele.

Svinska mast tudi nima rudninskih solí v sebi; čeravno se tudi brez njih mast napravljati ne more, jih vendar v dodelani masti nič ne ostane, tedaj grejo, kakor gnjilčne stvari povžite piče, tudi solne v blato in scavnico svinsko.

Ker tedaj mast svinska zunaj ogelca, vodenca in kislina nič drugega v sebi nima, tedaj ne gnjilca, ne fosfora, ne žvepla in nikakoršne druge rudninske solí, je pač očitno kot beli dan, da svinski gnoj zapopada vse te ravno imenovane stvari in sicer v tolikšni meri, v kolikoršni jih je iz povžite piče v-se dobil, le toliko manj, kar jih je šlo v krí in po kervi dalje.

Glejte! vsa druga pa je pri goveji živini.

Kravje mleko ni brez gnjilca, pa tudi ne brez solí kakor je svinska mast; zraven obilih brezgnjilnih stvari (masla in sladkora) ima tudi sira v sebi, v kterem ni le gnjilca in žvepla, temuč tudi solí. Vsega tega pa ni v svinski masti.

Po tem takem se tedaj mleko kot tretji kravji prebavni izdelek nikakor ne more primerjati s tretjim svinskim prebavnim izdelkom, to je, z mastjo, — in očitno je tedaj, da kravjek mora gnjilca, fosfora, žvepla in solí ravno toliko manj v sebi imeti, kolikor je teh stvari se podelalo v mleko, ali z drugimi besedami rečeno: svinski gnoj ima vès gnjilec, vse žveplo, vès fosfor in vse solí povžite piče v sebi, kravjek pa le malo, zato ker so se podelali za mleko.

Um in kemija tedaj dokazujeta, kateri gnoj je več vreden: kravji ali svinski? Očitno je, da svinski. Če pa gospodar od dobrega gnoja to terja, da ima kar naj več more omenjenih stvari v sebi, se bo pač tudi kmetovavec zediniti mogel z kemijo. (Dalje sledí.)

Konoplja zoper gosence na zelji ali kapusu.

Koliko škodo napravijo gosence marsiktero leto zelju (kapusu), je znano vsakemu gospodarju in vsaki gospodinji. In spet letos je bilo tega požrešnega merčesa v nekterih krajih na kupe. Oberali so jih, pa pridno dan na dan je bilo treba jih oberati in pokončevati; če ne, ni tudi oberanje nič zdalo.

In vendar imamo dosti gotov pomoček, večkrat potujen in tudi v „Novicah“ že priporočan — pa Bogu bodí milo! da so dobri sveti tolikrat glas vpijočega v pušavi. Danes se bere kaka reč, jutro je že pozabljena. Potrebno se nam tedaj zdí, še enkrat in sedaj, ko so požrešne

gosence gospodarjem in gospodinjam v spomin od konoplje govoriti po besedah „Frau. Bl.“ Morebiti si bojo pridni gospodarji in gospodinje zapomnili to za drugo leto.

Konoplja je pomoček — pravi ta časnik — kateri stori, da ni treba gosenc na zelji oberati. Poskušalo se je marsikaj že, trosilo in škropilo po zelenjadi, pa vse vkup nič ne pomaga. Ali ni tedaj naj pametneje, da se gospodarji poslužijo takega pomočka, kateri metulje od zelnikov odganja, da ne zasirjejo jajc, iz katerih se zležejo požrešne gosence. Tak pripomoček je konoplja. Omotični konopni duh odganja metulje, da ne letajo okoli, kjer konoplja raste. Z malo rečjo je tedaj pomagano. Nič drugega ni treba storiti, kakor med gredami, kjer je zelje, vsejati nekoliko konopelj, ktere na tem mestu kaj rade rastejo. Da pa konoplja prepozno ne doraste, ampak da je že takrat, kadar zeljni metulji okoli ferčijo, tako dorašena, da puhti iz sebe metuljem zoperni duh, se mora sejati dosti zgodaj, tedaj, kakor je kraj in letina, ali berž iz začetka mesca rožnika (junija) ali sred tega mesca ali proti koncu. Ako vtakne gospodar na kakih 10 čevljev saksebi konopljenega semenapo zelnikovih gredah, si zamore svest biti, da ne bo metuljev blizo in potem pa tudi gosenc ne bo.

Starinske reči.

2. Stari Mitrator tempelj poleg Černomlja.

Od metliške strani dolgo časa ni bilo znanih nobenih rimskih starin; „Novice“ so po gosp. Kobetu (l. 1854 str. 279) perve pot razglasile star napis iz stene skalnate jame pri Rožancu, eno uro nad Černomljem; več še je našel gosp. Dežman ob svojem lanskem potovanju po tisti strani, ker je dobil dva kamna z nedoločenimi napisi na vertu barona Gusiča v Gradcu pri Podzemlji (na enem je blezo cesar Maksimin pisan), zvedil od rimske ceste pri Kuničah unstran Kolpe od Adlešice čez, tudi rimskih dnarjev v Perudini poleg Vinice, in ogledal tudi jamo pri Rožancu. Ta jama se mi je zdela vendar toliko tehtna za našo zgodovino, da sem prosil gosp. Volčiča v Semiču, naj to jamo, napis in podobo prav dobro ogleda, ker doslej ni bila ne podoba ne pisava prav določena. Po njegovem popisu tedaj gotovo smém reči, da tista jama je bila svetišče nekdanjega perzijansko-indijskega božanstva Mitrata, ktero so pozneji čas tudi Rimljani častili, je bilo pa podobno slovanskemu Belinu ali Svetovitu kot božanstvu svetlega solnca *). Napis:

D. I. M.

P. P. F. AELII NEPOS ET
PROCULVS ET FIRMINVS

PRO SALVTE SVA SVORVMQVE

se ne more drugač brati kakor: „Deo invicto Mithrae, Publius Publii filius, Aelii nepos et Proculus et Firminus pro salute sua suorumque“; to je: „Bogu nezmaganemu Mitratu. Publi, Publijev sin Elijev vnuk, in Prokul in Firmin (so ta spominek napravili) za svoj in svojih blagor“. Pod napisom pa je podobšina, ktera kaže zaznamke Mitratove; na sredi je namreč mladeneč v kratki suknji s plavajočim plajšem in špičasto frigiško kapo, ki nad zmaganim bikom klečeč tej živini nož zadira od desne strani v persi; bika ali junca napada spredej pès, od strane kača in v ledji škorpion; na stranéh pa ste dvé podobi stoječi v kratki suknji s frigiško kapo, ena roke steguje proti juncu, ena derži količek ali pred baklo v roki. Vse to je nekoliko od tal v zahodni strani jame v živo skalo vsekano. Jama sama je 18 sežnjev dolga, do 7 sežnjev široka globina, ki ima odpertino proti jugu, verhi tudi ni zaperta temuč je le z gostim kostanjevjem pokrita; leži pa nekaj stopinj pod staro cerkvico sv. Jurja v gojzdiču. Na Krajskem se tako velik spominek zunaj na deželi še nikjer ni našel.

Hicinger.

*) Glej gosp. Terstenjakov spis v „Novicah“ 1853 str. 103.

Kratkočasno berilo.

Strah je v sredi votel, na krajih ga pa nič ni,
ali pa je — pès.

Jesensko solnce je okoli poldné jako pripekalo, ko sem po opravih čez ne ravno nizko goro v K* k nekemu gospodu šel. Vroči pót sem si mogel večkrat s čela brisati. Verh gore pridši smodko zapalim, ter se vsedem na zeleno tratico in okolico pregledujem. Blizo strelaj proč je pokopališče, kjer mati zemlja že čez dvé sto let kar je njenega v svoje naročje jemlje. Prijetna velika dolina se podgoro razprostira. V nje oserčji leži Rovanski grad, obdan z gostim prijaznim gajem. Proti jugu mejí dolino, v kateri marsikaka kapljica dobrega vina doraste, silni Gaberk, kjer borja tako grozovito večkrat brije, da si nihče ni svest, da ga sabo ne znese. Ta hrib je naj višji celega Krasa, kjer ni drevesica, v čigar senco bi trudni popotnik ob veliki vročini se okrepčati hitel, ni studenca, da bi si žejo ogasil. Vidim nar višjo notranjsko goro „Snežnik“, ki s svojim belim verhom v čisti zrak kipí, sicer pa je z gostim drevjem obraščen. Dalje proti večeru menim zagledati kak oblak, ko visokega Triglava vidim.

Ko smodko pokadim in radosten vse ogledam, grém svojo pot naprej. Berzo stopam in kmali sem v K*. Prav dobre volje smo bili, dokler me ni krasna večernica, nad prej imenovanim pokopališčem se lesketajoča, vernitve opomnila. Zopet eno zasmodim in potem vesel proti domu maham. Kmali sem pri pokopališču; svest stari navadi grém tudi zdaj na gomilo rance stare matere in starega očeta Oče naš in češeno Marijo molit.

Černi oblaki se jamejo sem od teržaške strani valiti, katerim od Snežnika sem drugi naproti hité. Zvezdice so se poskrile, od delec se gromenje čuje, zmiraj je bližej in bližej — že nad mano bobní. Zmolim in grém. Pozabivši vrata za sabo zapreti, jih odperte pustim. Z božje njive gredé, ravno mislim, kako nebeško srečen sem takrat bil, ko so me rajnka mati še na kolenih tantali, in začnem „Veselja dom“ peti — kar čujem za sabo šum. Ozrem se, — dete šencej! bela, okoli tri čevlje visoka pošast v sredi med vratmi stoji ter me z bliščečim očesom gleda. Postojim nekoliko — gledam, kakošna spaka da je, in se prestopim dvakrat proti podobi, — kaj zlodja! — ne gane se. — Zdaj kričim: „Čo, greš, hu! — pa nič, kot da bi leseno bilo, le zmiraj me bistro gleda. Stopim še dvé stopinji bližej, — pa še le stoji kot štor, Odkritoserčno povém, ako bi ne bili v K* tako židane volje bili, bi bil gotovo peté skusil. Kdo bi jih pa ne o takih okoljšinah, ko sem menil, da se hoče nebo na me podreti, tako je gromelo, — pa še na pokopališču! — al sladko vince dá korajžo človeku; toraj, ne bodi lén, popadem kamen, pa ga zaženem v pošast na vso moč. In zdaj zdaj sem še le zvedil, kaj je bilo, ko je — po pasje cviliti jelo.

Kaj vém, kako se je bil ovčarski pès tje priklatil!

Pivčan.

Afrikanska sodba.

(Po Herderji.)

Aleksander Macedonski je nekdanj v daljno zlatovito deželo Afrike prišel; prebivavci so mu naproti prihiteli, ter mu košarice z zlatim sadjem ponujali. „Jeste li vi tako sadje?“ reče jim Aleksander; „jez nisem prišel vašega bogastva ogledovat temveč vaših šeg in običajev se učiti“. Tedaj ga peljejo na terg, kjer je njih kralj sodil.

Ravno je meščan pred njega stopil rekoč: „Jez sem od tega moža, o kralj, vrečo plev kupil ter v njej bogat zaklad našel. Pleve so moje, al ne zlato; in ta mož ga noče nazaj vzeti. Prigovarjaj mu, o kralj, zakaj njegovo je.“

In njegov nasprotnik, tudi meščan tistega kraja, mu je odgovoril: „Ti se bojiš kaj krivičnega prideržati, in jez bi se ne bal, kaj takega od tebe vzeti? Jez sem ti vrečo